

PARRANDALAR NYUKASLINI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI.

Xo‘jaxonov Shoxruzxon Idrisxo‘ja o‘g‘li

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyala universitetining
Toshkent filiali v.f.f.d., (PhD), ilmiy rahbar

Zaxriddinova Gavxar Xasan qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali talabasi

Azimova Xalimaxon Bahromjon qizi

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali talabasi.

Annotatsiya. Nyukasl kasalligi parrandalar orasida keng tarqalgan, o‘ta yuqumli virusli kasallik bo‘lib, parrandachilik xo‘jaliklariga katta iqtisodiy zarar yetkazadi. Ushbu maqolada Nyukasl kasalligining etiologiyasi, epizootologiyasi, klinik belgilari hamda kasallikni oldini olishga qaratilgan asosiy profilaktik chora-tadbirlar keng yoritilgan. Xususan, vaksinalash tizimi, bioxavfsizlik choralariga rioya qilish, veterinariya-sanitariya tadbirlari va tashkiliy-profilaktik ishlarning ahamiyati tahlil qilingan. Profilaktika choralarini kompleks tarzda olib borish kasallik tarqalishini oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Аннотация. Болезнь Ньюкасла — широко распространённое, особо заразное вирусное заболевание птиц, наносящее значительный экономический ущерб птицеводческим хозяйствам. В данной статье подробно освещены этиология, эпизоотология и клинические признаки болезни Ньюкасла, а также основные профилактические меры, направленные на её предупреждение. В частности, проанализировано значение системы вакцинации, соблюдения мер биобезопасности, ветеринарно-санитарных мероприятий и организационно-

профилактических работ. Комплексное проведение профилактических мер имеет важное значение для предотвращения распространения заболевания.

Kalit soʻzlar: Nyukasl kasalligi, parrandalar, virus, profilaktika, vaksinalash, bioxavfsizlik, veterinariya-sanitariya choralari.

Ключевые слова: Болезнь Ньюкасла, птица, вирус, профилактика, вакцинация, биобезопасность, ветеринарно-санитарные мероприятия

Kirish. Respublikamiz Prezidentining qator farmon va qarorlari aholini sifatli goʻsht sut va tuxum bilan taʼminlashni yaxshilashga qaratilgan boʻlib, bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Oxirgi yillarda parrandachilik xoʻjaliklarini yuqori suratlarda rivojlantirish maqsadida, fan yutuqlari va ilgʻor tajribalar asosida rivojlantirish maqsadida dunyo genofondiga xos xoʻjalik foydali belgilari bilan boshqa zotlardan keskin farq qladigan zotlar mamlakatimizning turli xududlariga xoriydan va yurtimizning viloyat, tumanlariga aholi turmush sharoitini yaxshilashga yordamlashish maqsadida yetkazib berilmoqda. Bu aholi parrandachilik xoʻjaliklarida yuqumli va yuqumsiz kasalliklarni oldini olish asosiy maqsad va vazifalardan biri boʻlib hisoblanadi. Shu bilan birga aholini sifatli va arzon goʻsht hamda tuxum mahsulotlari bilan taʼminlashda ushbu sohaning oʻrni beqiyosdir. Biroq yuqumli kasalliklar, ayniqsa Nyukasl kasalligi parrandachilik xoʻjaliklarining rivojlanishiga jiddiy xavf tugʻdiradi. Nyukasl kasalligi yuqori oʻlim koʻrsatkichi, tez tarqalishi va qisqa vaqt ichida butun xoʻjalikni zararlashi bilan ajralib turadi. Kasallik yuzaga kelganda davolash deyarli samara bermaydi, shuning uchun asosiy eʼtibor uni oldini olishga, yaʼni profilaktik tadbirlarni toʻgʻri va oʻz vaqtida amalga oshirishga qaratiladi. Shu sababli Nyukasl kasalligini profilaktika qilish masalasi veterinariya amaliyotida dolzarb hisoblanadi.

Nyukasl kasalligining qoʻzgʻatuvchisi va tarqalish. Nyukasl kasalligi qoʻzgʻatuvchisi Paramyxoviridae oilasiga mansub avian paramyxovirus-1 hisoblanadi. Virus tashqi muhitga nisbatan chidamli boʻlib, past haroratda uzoq vaqt saqlanib qolishi mumkin.

Klinik belgilari va zararli oqibatlar. Kasallik epizootik shtamning virulentligiga, immunologik holatga, tovuqlarning yoshiga va qoʻshimcha infeksiyaga qarab oʻtkir, klinik

belgisiz va yashirin o'tishi mumkin. N'yukasl kasalligining alomatlari har-xil kechadi. Kamquvvatlik belgilari bilan birgalikda nafas olish traktining zararlanishi, burun bo'shlig'idan, suyuqlik oqishi, yo'tal, bo'g'ilish kuzatiladi. Ko'kimtir rangdagi xuddi suvday suyuqlikning qon aralash ajralib turishi ovqat hazm qilish traktining yallig'lanishidan dalolat beradi.

Nafas olish tizimi belgilari. Kasallikning dastlabki bosqichlarida nafas olish tizimi zararlanadi. Parrandalarda: hansirash, tez-tez og'iz ochib nafas olish, xirillash va yo'tal, burun va ko'zlardan shilimshiq ajrilmalar, tumshuq osti shishishi kuzatiladi. Bu holatlar parrandalarning yem iste'molini kamaytirib, umumiy holsizlikka olib keladi.

Asab tizimi belgilari. Kasallikning og'ir shakllarida virus asab tizimini zararlaydi. Natijada: bo'yin qiyshayishi (tortikollis), muvozanatning buzilishi, aylana bo'ylab yurish, falajlik va tirishishlar, qanot va oyoqlarning harakatsizligi yuzaga keladi. Bu belgilar ko'pincha kasallikning kech bosqichlarida namoyon bo'ladi va o'lim bilan yakunlanadi.

Ovqat hazm qilish tizimi belgilari. Ayrim hollarda ovqat hazm qilish tizimi zararlanib: yashil rangli suyuq ich ketish, suvsizlanish, ishtahaning Keskin pasayishi, tez ozib ketish holatlari kuzatiladi.

Vaksinalash. Profilaktikaning eng samarali usuli — vaksinalash hisoblanadi. Parrandalarga yoshiga va ishlab chiqarish yo'nalishiga qarab tirik va inaktivlangan vaksinalar qo'llaniladi. Vaksinalash belgilangan jadval asosida, veterinariya mutaxassisi nazorati ostida o'tkazilishi zarur. Vaksina qo'llash orqali parrandalarda kuchli va barqaror immunitet hosil qilinadi.

Bioxavfsizlik choralari. Parrandachilik xo'jaliklarida bioxavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Jumladan xo'jalik hududiga begona shaxslar kirishini cheklash, dezinfeksiya to'siqlaridan foydalanish, maxsus kiyim va poyabzal joriy etish, parrandaxonalarni muntazam dezinfeksiya qilish, veterinariya-sanitariya tadbirlari muhim hisoblanadi. Yem va ichimlik suvining sifati doimiy nazorat qilinishi, parrandaxonalar toza va quruq holda saqlanishi lozim. O'lik parrandalarni belgilangan tartibda yo'q qilish, chiqindilarni zararsizlantirish kasallik tarqalishining oldini oladi.

Karantin va monitoring. Yangi keltirilgan parrandalar majburiy karantin ostida saqlanishi kerak. Kasallik belgilari aniqlangan parrandalar zudlik bilan ajratilib, veterinariya xizmatiga xabar berilishi lozim. Doimiy epizootologik monitoring olib borish kasallikni erta aniqlashga yordam beradi.

Xulosa. Nyukasl kasalligi parrandachilik sohasida eng xavfli va iqtisodiy zarar keltiruvchi kasalliklardan biridir. Ushbu kasallikka qarshi kurashishda asosiy e'tibor profilaktik chora-tadbirlarni to'g'ri va izchil amalga oshirishga qaratilishi lozim. Vaksinalash, bioxavfsizlik, veterinariya-sanitariya va karantin tadbirlarini kompleks qo'llash orqali Nyukasl kasalligining oldini olish mumkin. Profilaktikaning samarali tashkil etilishi parrandalarning sog'lomligini ta'minlab, xo'jaliklarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Худжамшукуров, А. Н. (2021). ТОВУҚ АСКАРИДИОЗИДА АСКАЗИН АНТИГЕЛЬМИНТИГИНИ ҚЎЛЛАШ НАТИЖАЛАРИ. *Интернаука*, (8-3), 44-46.
2. Nurmatovich, K. A., & Ogli, K. S. I. (2021). Effects of drugs on blood indicators in mixing chicken eimeriosis and pullorosis. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 615-617.
3. Maxamadaliyeva, M. U., Abduhalilova, G. I., & Xo'jaxonov, S. I. (2023). BRUTSELLYOZ VA UNING LABORATORIYA DIAGNOSTIKASI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(15), 41-47.
4. Давлатов, Р. Б. (2023). ТОВУҚ КОЛИБАКТЕРИОЗИ (АДАБИЁТЛАР ШАРХИ). *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 107-111.
5. Давлатов, Р. Б., & Бердиев, Х. Р. (2021). ТОВУҚ КОЛИБАКТЕРИОЗИНИНГ КИМЁПРОФИЛАКТИКАСИДА ОФЛОСАННИНГ САМАРАДОРЛИГИ. *Вестник Ветеринарии и Животноводства*, 1(1).
6. Бердиев, Х. Р., & Давлатов, Р. Б. (2021). Эффективность Enrovit-О при химической профилактике колибактериоза цыплят.

7. Berdiyevich, D. R. (2023). METHODS OF DIAGNOSIS OF CHICKEN COLIBACTERIOSIS. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 9-13.
8. G'oyipova, M. T. E., Xo'jaxonov, S., & Avliyoqulov, M. (2022). VETERINARIYA SOHASINING CHORVACHILIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA TAMOIYILLARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(4), 238-240.
9. Oglu, K. S. I., Zayniddinovich, Z. R., & Oglu, R. J. K. (2022). Review of the literature on sepsis in calves and measures to prevent it.
10. Davlatov, R., Xujaxonov, S., & Berdiyev, X. (2021). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОФЛОСАНА В ХИМИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКЕ КОЛИБАКТЕРИОЗА КУРИЦ. *Вестник ветеринарии и животноводства (ssuv. uz)*, 1(1).
11. Oglu, K. S. I., & Qizi, K. B. A. (2022). Measures For The Prevention Of Diseases Caused By Disorders Of Bee Nutrition And Feeding Conditions. *Academicia Globe*, 3(03), 5-8.
12. Zayniddinovich, Z. R. (2022). REVIEW OF THE LITERATURE ON SEPSIS IN CALVES AND MEASURES TO PREVENT IT. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning*, 3(1), 1-4.
13. Oglu, K. S. I., Oglu, Y. O. A., & Oglu, J. S. H. (2021). Viral hemorrhagic fever of rabbits ("hemorrhagic pneumonia", "necrotic hepatitis").
14. Subxonovich, H. P., Ergashevna, G. M., & Ogli, K. S. I. (2021). Distribution of helminthosis diseases of one-hoed animals. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 880-883.
15. Mahamadaliyeva, M. U., & Agamurodov, O. A. (2021). MEASURES FOR TREATMENT AND PREVENTION OF DISPEPSIS DISEASE IN CALVES. *Ученый XXI века*, (10 (81)), 12-14.
16. Xo'jaxonov, S., Xo'jaxonova, M., & Davlatov, R. (2023). TOVUQ EYMERIOZINING KIMYOPROFILAKTİKASIDA SAMARALI EYMERIOSTATIKLARNI ANIQLASH. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 3(4 Part 2), 75-78.

17. Abduhalilova, G. I., Makhamadaliyeva, M. U., & Khojakhanov, S. I. (2023). FISH BRANCHIOMYCOSIS PREVENTION MEASURES. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(4), 247-252.
18. G'aniyev, S. S., & Xo'jaxonov, S. I. (2023). VETERINARIYA LABORATORIYALARIDA SUTNI VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZADAN O'TKAZISH TALABLARI. *Scientific Impulse*, 1(8), 586-592.
19. Davlatov, R. (2021). Товук колибактериозининг кимёвий профилактикасида антибиотикларнинг самарадорлиги. *Scienceweb academic papers collection*.
20. Davlatov, R. (2021). Бройлер жўжаларида айрим антибиотикларнинг самарадорлик кўрсаткичлари. *Scienceweb academic papers collection*.
21. Xo'jaxonov, S., Xo'jaxonova, M., & Davlatov, R. (2023). PARRANDACHILIK XO'JALIKLARIDA YUQUMLI KASALLIKLARNI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 3(5), 77-84.
22. Ibrohimov, U. D., Maxamadaliyeva, M. U., & Xo'jaxonov, S. I. (2023). OTLARDA OSHQOZON-ICHAK TIZIMI PATOLOGIYASI. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 32-39.
23. G'aniyev, S. S. (2023). VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI LABORATORIYALARIDA SHAKAR ASALI HAMDA SHAKAR QO'SHILGAN ASAL MAHSULOTLARINI ANIQLASH. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 66-69.
24. Davlatov, R. (2023). TO DETERMINE THE EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN PREVENTING CHICKEN COLIBACTERIOSIS BASED ON EXPERIMENTS. *Scienceweb academic papers collection*.
25. Berdievich, D. R. (2023). PARRANDA ZOTLARI. ZOTLAR KLASSIFIKATSIYASI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(4), 74-80.
26. Berdievich, D. R. (2023). BROYLER JO'JALARI SAQLANADIGAN BINOLARNI TAYYORLASH. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(4), 68-73.

27. Doniyorjon o'g, I. U. B. (2023). QO 'YLARDA PARAZITAR KASALLIKLARNI KELIB CHIQISHINI OLDINI Olish CHORA TADBIRLARI. *Scientific Impulse*, 1(10), 241-250.
28. Doniyorjon o'g, I. U. B. (2023). OTLARDA MANQA KASALLIGINI DAVOLASH VA UNI OLDINI Olish CHORA TADBIRLARI. *Scientific Impulse*, 1(10), 251-260.
29. Murodjon Turg'un o'g, A., & Ergashevna, G. O. M. T. (2023). ASALARI KASALLIKLARI VA ULARNI OLDINI Olish CHORA TADBIRLARI. *Научный Фокус*, 1(1), 122-131.
30. HUDUDIDAGI, V. S. E. L. B., BO, A. S. U. S. M., BAHOLASH, Y., & G'aniyev, S. S. (2023). VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI LABORATORIYALARIDA BOZOR HUDUDIDAGI ASAL SIFATINI UNDAGI SUV MIQDORI BO 'YICHA BAHOLASH. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(10), 46-48.
31. Xo'jaxonov, S. I., & Sharopov, A. U. (2023). IQTIDORLI TALABALAR BILAN ISHLASHNI TASHKIL ETISHNING ASOSIY VAZIFALARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(8), 33-36.
32. Berdiyevich, D. R. (2023). QORAMOLLAR SISTISERKOZINING KELIB CHIQISHI, DAVOLASH VA OLDINI Olish CHORA TADBIRLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 23-30.
33. Berdiyevich, D. R. (2023). GELMINTOZLARGA TASHXIS QO 'YISH USULLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 3-13.
34. Berdievich, D. R. (2023). PARAZITLARGA QARSHI KURASHISH CHORA-TADBIRLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 14-22.
35. Шамсиддинович, F. O., & Эргашевна, F. M. (2023). МИКОТОКСИКОЗЛАР ВА УЛАРДАН АЖРАЛАДИГАН ТОКСИНЛАРНИНГ ҲАЙВОНЛАР ОРГАНИЗМИГА ТАЪСИРИ. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 108-115.
36. Murodjon Turg'un o'g, A. (2023). RESULTS OF LABORATORY ANALYSIS OF MEAT SAMPLES SUSPECTED OF TUBERCULOSIS. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 95-100.

37. Ergashevna, G. O. M. T. (2023). TUBERKULYOZGA GUMON QILINGAN QORAMOLLARDAN OLINGAN SUT TARKIBIDAGI MIKROORGANIZMLARNI ANIQLASH. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 101-107.